

УДК [392.51:391.983:582.091](477.85/.87+83:292.
452=161.2)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2023.03.525>

ОБРЯДОВЕ ДЕРЕВЦЕ У ТРАДИЦІЙНІЙ ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ КАРПАТ

Тетяна НАКОНЕЧНА (ГОЦІЦЬКА)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8596-8974>

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України,

відділ історичної етнології,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: hoshchitska.tetiana@gmail.com

Традиційна весільна обрядовість українців загалом, та го-рян зокрема, була однією із ключових частин сімейної обря-довості, становила складний комплекс ритуальних дій, стій-кий до трансформацій та насичений як різноманітними арха-їчними рисами, так і локальними особливостями. Важливим її атрибутом виступало обрядове деревце. *Метою стат-ті* є спроба вперше комплексно окреслити картину побуту-вання обрядового весільного деревця в усьому ареалі Укра-їнських Карпат, простежити його локальні відмінності та дослідити семантику зафіксованих явищ. *Об'єктом* про-понованого дослідження є весільна обрядовість українців Карпат, а *предметом* — традиційне весільне обрядове де-ревце, як важливий її атрибут. Дослідивши картину його по-бутування, бачимо, що весільна «косиця» насамперед ви-ступала своєрідним символічним втіленням індивіда у ри-туалі. Також простежено намагання автохтонів залучити й продукуючу силу дерев, та передати головним дійовим осо-бам ритуалу певні їхні властивості. Проте для нас найціка-вішим є той факт, що саме у цій частині обрядової культу-ри напевне найяскравіше відобразилися уявлення про дере-во як «дорогу» між світами, універсальний медіатор, який з'єднував світ живих та мертвих. *Методологічну основу* дослідження складає комплексне залучення низки загаль-нонаукових методів, основними з яких стали метод типоло-гічного аналізу, історичної реконструкції, структурний та компаративний методи.

Ключові слова: обрядове дерево, весільна обрядовість, сімейна обрядовість, Українські Карпати, бойки, лемки, гу-цули.

Tetiana NAKONECHNA (HOSHCHITSKA)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8596-8974>

Doctor of Philosophy, researcher fellow of department

of Historical Ethnology of the Institute of Ethnology

The National Academy of Sciences of Ukraine,

15, Svoboda Ave., 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: hoshchitska.tetiana@gmail.com

THE CEREMONIAL TREE IN THE TRADITIONAL WEDDING RITE OF UKRAINIANS OF THE CARPATHIANS

Introduction: The traditional wedding ritual of Ukrainians in general, and of the Highlanders in particular, was one of the most important parts of family rituals, it was a complex of ac-tions, resistant to transformations and saturated with various archaic features.

Problem Statement: An important attribute of a traditional wedding was a ceremonial wedding tree.

The object of the study is the wedding ritual of the Ukrai-nian Carpathians, and the subject is the traditional wedding tree, as its important attribute.

The scientific novelty lies in the fact that for the first time an attempt has been made to comprehensively outline the picture of the existence of the ceremonial wedding tree in the area of the Ukrainian Carpathians, to trace its local differences and to in-vestigate the semantics of the recorded phenomena.

The main methods used by the author are structural, typo-logical analysis, historical reconstruction and comparative methods. Results: Having outlined the picture of her daily life, we see that the wedding tree was primarily a kind of symbolic embodiment of the individual in the ritual. Also, through all the wedding ritual, there is an attempt by the autochthons to attract the productive power of the trees and to transfer certain of their properties to the main actors of the ritual. However, the most interesting thing for us is the fact that it is precisely in this part of the ritual culture that the ideas about the tree as a «road» between the worlds, a universal mediator that connects the world of the living and the dead, were most vividly reflected.

In general, the process of making, functioning, and destroy-ing the ceremonial tree and its alloforms in the wedding rites of the Ukrainian highlanders shows all the signs of the process of inviting and «deporting» the spirits of deceased ancestors back to the afterlife.

Keywords: ritual tree, wedding rituals, family rituals, Ukra-inian Carpathians, Bojky, Lemky, Hutsuls.

Вступ. У комплексі традиційної обрядової культури українців значне місце посідає весільна обрядовість, яка представляє досить цілісну, чітко структуровану систему, стійку до іноетнічних впливів, та доволі архаїчну за своєю суттю. Відповідно вивчення цієї частини обрядової культури становить значний інтерес для дослідників, адже вона містить велику кількість надзвичайно давніх елементів, які є важливими при спробах реконструкції комплексу архаїчних вірувань та уявлень, зокрема пов'язаних із таким явищем, як обрядове дерево та його алоформи.

Весільне обрядове деревце, як атрибут шлюбного ритуалу горян, майже не привертало увагу дослідників. Якщо проаналізувати праці етнографів та різноманітні джерела другої половини ХІХ — кінця ХХ століття, то бачимо, що інформація про його побутування є надзвичайно бідною та фрагментарною. Більшість учених оминала його своєю увагою взагалі чи, за невеликими винятками, обмежувалася констатацією наявності деревця в ритуалі та інколи доволі побіжним описом [1; 2; 3; 4]. Більше уваги весільному «гільцю» у своїй роботі «Шлюбний ритуал та обряди на Україні» присвятив Хведір Вовк [5]. Вчений доволі детально прослідкував його побутування у традиційному весіллі та окреслив деякі локальні особливості. Значно більше уваги йому присвятили Неоніла Здоровега [6] та Ірина Несен [7, 8]. Проте територія українських Карпат, яка в силу своєї ізольованості є регіоном, який, з одного боку, демонструє високий ступінь консервації явищ традиційної культури, з іншого — велику кількість цікавих локальних особливостей, в плані дослідження побутування весільного деревця залишається мало дослідженим. Виняток становить опис традиційного покутського весілля Михайла Паньківа [9], в якому доволі детально прослідковано процес виготовлення «косиці», її функціонування в обряді та фольклорний супровід. Проте картина побутування цього атрибуту в ареалі Українських Карпат безумовно була значно ширшою.

В українському шлюбному ритуалі деревце, як побачимо далі, було одним із головних атрибутів, що семантично виявляв ознаки як чужого (природного, неокультуреного) світу, так і людського, домашнього, обжитого простору [8, с. 147]. Воно поєднувало у собі символіку родючості, продовження роду; було символом прощання з дівочтвом [10, с. 338];

втіленням символу світового дерева у весільному ритуалі; апотропеєм; несло на собі відбиток вірувань, пов'язаних із культом померлих предків [11, с. 83]. В окремих народів відомі перекази про шлюби засвідчені саме коло дерева, загалом дослідники відзначали санкціонуючу роль деревця у весіллі¹. Зокрема у бурятів зберігся переказ, що стосується ймовірно ще часів формування весільних ритуалів. У ньому йдеться про те, що для того, щоб вступити у шлюб, необхідно було принести в жертву хатньому вогнищу шматочок жиру, посадити посеред двору дерево і повістити на нього, як подарунок, хутрянний одяг [8, с. 147]. На важливість обрядового деревця у шлюбному ритуалі вказує, зокрема, той факт, що в одному із найдавніших описів Українських Карпат — нотатках Бальтазара Гакета (Аке) весільні деревця на столі у домі молодого та у молодій взагалі були єдиною ознакою приготування до весілля, яку помітив мандрівник [1, с. 33]. Власне все це і зумовлює актуальність пропонованої статті.

Об'єктом дослідження є весільна обрядовість українців Карпат, а предметом — традиційне весільне деревце, як важливий її атрибут.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше здійснено спробу комплексно окреслити картину побутування обрядового весільного деревця в ареалі Українських Карпат, простежити його локальні відмінності та дослідити семантику зафіксованих явищ.

¹ Про санкціонуючо-правовий статус весільного деревця свідчить, зокрема, рішення церковного суду празької консисторії 1422 року, який визнав шлюб однієї пари дійсним лише на підставі того, що перед їхнім будинком було встановлено деревце-май [12, с. 44]. Про подібну санкціонуючу роль дерева, щоправда у дещо іншому контексті, йдеться в одній із карпатських казок. Так у відомому сюжеті про кумівство бідного чоловіка і смерті, знаходимо цікавий нюанс — герої присягають одне одному на вірність на дубовому пні, а коли ж чоловік порушує умову присяги, смерть, відстоюючи свої права, апелює до того, що вони присягали на пні, тому порушувати такої угоди не можна [13, с. 110, казка Про Невмираку (Записав Степан Далавурак у Шепарівцях на Івано-Франківщині)]. Роман Радович на Покутті зафіксував, що: «На дорозі, стежці, межі, на дереві не будували, бо на межі і під деревом присігали. У селі була стара «крива грушка», то під нею присігали» [14, с. 313]. У Нідерландах своєю чергою ще й ХVІІІ столітті побутував звичай «купівлі дружини», коли наречений «купляв» майбутню дружину у її батька. Цікаво, що така угода здійснювалася завжди саме під деревом [15, с. 226].

Методологічну основу дослідження складає комплексне залучення низки загальнонаукових методів, основними з яких стали метод типологічного аналізу, історичної реконструкції, структурний та компаративний методи.

Основна частина. Обрядове «гільце» як атрибут весільного ритуалу відоме у всіх слов'янських народів, проте його побутування є менш характерним, наприклад, для західнослов'янських етносів (сербів, хорватів, словенців та лужичан) і взагалі нехарактерним для північноросійських територій [11, с. 83]. В ареалі Українських Карпат обрядове весільне деревце побутувало доволі нерівномірно. Так, його наявність фіксують у шлюбних церемоніях на більшій частині Гуцульщини, Покуття та Лемківщини, натомість на Бойківщині здебільшого побутувала весільна хоругва, а деревце («рішчка») було характерним тільки для західної її частини.

В Українських Карпатах зафіксовано такі лексеми для означення обрядового весільного деревця: бойк. — «деревце», «сосна», «різка», «рішчка»; гуц. — «деревце» «гильце», «косиця», «ялинка»; лемк. — «різга», «рішчка», «росічка»; покут. — «трильціта». Для його виготовлення найчастіше використовували дерева хвойних порід. Окрім їх значного поширення в цьому масиві тут, імовірно, певну роль відіграла й апотропейна функція, якою назагал у слов'ян наділялися всі колючі рослини [11, с. 84]. На Гуцульщині та Бойківщині весільним «деревцем» («гильцем») найчастіше була гілка або вершечок смереки чи ялини, рідше сосни («Йолочку рубають»; «Яличку файну втели. Це деревце должно бути ялинка»; «Беруть малесенькі смерічки»; «В нас смереку. Бувають із сосни вже тепер. Але в основному смерека» сс. Путила, Бісків, Великий Дихтинець, Мариничі Путильського р-ну Чернівецької обл. [16, с. 107]) (іл. 1). На Східній Бойківщині могли використовувати й молоденьку берізку [18, с. 121]. На Покутті засвідчено побутування обрядового деревця з розгалуженої натрое гілки верби — «трильціта» (с. Вороців-Поланки на Городенківщині [19, с. 43]). Респонденти часто наголошували, що «косиця» мала мати три гілочки (с. Дзвиняч Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 110]. Тричленність вказує на архаїчність форми цього атрибуту (подібно до інших форм обрядового дерева, наприклад, «кечки», що її встановлювали на

Іл. 1. Весільне деревце, Гуцульщина, кін. XIX ст. [опубл.: 17, с. 32]

Іл. 2. Весілля на Лемківщині 20—30-ті рр. XX ст. (фрагмент) [опубл.: 23, с. 7]

воротах на свято Юрія, на бойківсько-гуцульському пограниччі). На Лемківщині, однак, для деревця використовували вершок смереки із трьома парами гілок та сьомою — верхівкою [21, с. 125], інколи — з шістьма [22, с. 55—56] (іл. 2). Лемки, разом із вершком ялини чи сосни, з цією метою також зрубували деревце молоденької берізки [24, с. 78] або гілку ясена [25, с. 99]. Проте, здебільшого, саме хвойні породи дерев використовували для весільного гильця в інших регіонах України, за винятком тих її місцевостей, де вони не ростуть, а відтак автохтони брали гілки фруктових дерев. На Поліссі задіювали і хвойні, і фруктові породи дерев, проте останні, наприклад, І. Несен вважала похідними [7, с. 108]. М. Маркевич у першій половині XIX століття з обу-

Іл. 3. Весільне деревце, Покуття [опубл.: 9, обкладинка]

ренням писав, що для одного весілля у його власному саду селяни вирубали молодий кедр [26, с. 130].

Переважно деревце для нареченого рубав дружба, а для нареченої — брат [27, с. 309]. Часто «косицю» зрубували і прикрашали одночасно із випіканням короваю (с. Саджава Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, с. 68]. На Гуцульщині подекуди побутувало вірування, що зрубувати деревце для «гильця» можна було лише у саду того господаря, що живе у першому шлюбі [28, с. 64]. Привертає увагу повсюдне повір'я, що при цьому (подібно як і при садженні короваю в піч) не можна було робити зайвих рухів, а зрубувати потрібно було за першим разом: «...Як мав рубати, то має раз врубати. І два не може рубати. Раз треба врубати» (с. Глибівка, Богородчанського р-ну, Івано-Франківської обл.) [20, арк. 44]; «То дружби. Два дружби йдуть рубати. І так — мав зрубати за один раз. Як не зрубав за один раз, то деревце більше не мав права рухати. Врубав за один раз — оце деревце. Два рази кажуть що не можна» [16, с. 108] (с. Гробище Путильського р-ну Чернівецької обл.); «Деревце — то є символ молодого. Його треба рубати за одним разом зі сосни» [28, арк. 62] (с. Підгородці

Сколівського р-ну Львівської області); «А ще казали, би одно рубаў, не двоє. Одно рубаў — раз, махни сокироў, одна, бо як дві — будеш мати дві жінки» (с. Старі Богородчани Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [29, с. 154]. У с. Устеріки, Верховинського р-ну, Івано-Франківської обл. зафіксовано свідчення про те, що в середу, напередодні весілля, дружба приносив до хати до молодої деревце і мішок з її вінчальним одягом та взуттям. Його приймали і пригощали. З цього, власне, і починалося весілля [30, с. 338].

Стосовно кількості деревець, то найчастіше в Карпатах (як і, до прикладу, в Центральній Україні) [26, с. 130] їх було два: в молодій та у молодого: «Якщо разом було весілля, то одно. Якщо, наприклад, окремо весілля — тоді і від молодого, і від молодої деревце, а якщо разом весілля, то всьо равно рубають двоє деревці, зв'язують і тоді одно роблять, одивають його. Але зв'язують двоє» (с. Мариниці Путильського р-ну Чернівецької обл.) [16, с. 107]. Цей цікавий нюанс, коли кожне з подружжя, кожна людина повинна була мати своє власне дерево, викликає аналогії із деревцем, що його в Карпатах, у більш архаїчному варіанті, схоже робили для всіх дорослих небіжчиків, незалежного від їхнього сімейного статусу (детальніше про це йтиметься далі).

На Покутті Михайло Паньків зафіксував цікавий локальний звичай, коли «князь» приходив по «княгиню», то до хати першим заходив староста з деревцем (іл. 3). Як вже за стіл заходили молодий з гостями — брати пригиналися, а молода лягала на стільницю і її накривали хусткою. Староста викидав зі столу деревце молодої на постіль, а на його місце ставив своє, після чого вже «купували молоду» [9, с. 36]. Можливо, викидаючи деревце молодої і ставлячи натомість деревце нареченого, утверджували його майбутнє главенство в сім'ї. На Гуцульщині (у Косівському р-ні Івано-Франківської обл.), коли молоду відвозили до дому молодого, відбувався символічний обмін деревцями [31, с. 40].

Проте могли бути і відмінності, наприклад, на бойківсько-гуцульському пограниччі (с. Лесівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 76], в деяких гуцульських селах [32, с. 58] весільне деревце робили тільки в молодого. Подібний звичай подекуди побутував і в інших регіонах України, наприклад, на київському Поліссі (с. Максимомо

вичі Поліського р-ну Київської обл.) [33, с. 3]. Хочемо згадати, що, крім двох основних, могло бути і кілька другорядних «гілець», що їх встановлювали на воротах обійстя, коло церкви. Так території закарпатської Бойківщини (де не побутувало обрядове весільне деревце) на воротах обох обійсть, з двох сторін, все ж, встановлювали невеликі (близько метра) ялинки або смерічки. Їх теж зрізали в лісі і встановлювали дружби, а дружки — прикрашали штучними квітами та стрічками, переважно червоного кольору [34, с. 82]. Цікаво, що на Надсянні подекуди весільне деревце прибивали на крокві хати, де відбувалося весілля: «[Із] сосни, зо смерека... О, понакрашали розмаїтими стронгами... Там прибивали на хату, на тую хату, де вісіля...» (с. Калинівка Яворівського р-ну Львівської обл.) [29, с. 314]. Також ворота прикрашеними смерічками «замаювали» подекуди і на бойківсько-гуцульському пограниччі (с. Глибівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 65], на Східній Бойківщині, на Гуцульщині [29, с. 130] (смт Яремче Надвірнянського р-ну; с. Нижній Березів Косівського р-ну Івано-Франківської обл.; с. Ясіня Рахівського р-ну Закарпатської обл.), де побутувало й обрядове весільне «гілець» («...Дерево у нас називали сосна. Прибивали її на воротах, аби люди знали, у кого весілле, і убирали паперами, його купували і робили такі ружі кольорові» [18, с. 123]). На нашу думку, їх теж варто трактувати як обрядові весільні деревця, що функціонували вже у дещо спрощеному варіанті. На це, зокрема, вказує вірування, зафіксоване на Путильщині: «Шоб на стовпах при вході, в фіртках: котре скорше деревце чи вломиться, чи опаде, то та людина (чи молодий, чи молода) должна скорше померти» (с. Бісків Путильського р-ну Чернівецької обл.) [16, с. 108]. У будь-якому випадку вони, все ж, виконували, зокрема, свою санкціонуючу функцію, виступаючи узагальненим символом створення нової сім'ї (іл. 4—5).

Сам процес виття «гільця» становив важливу частину передшлюбних звичаїв, спрямованих на обрядове відокремлення наречених від неодруженої молоді, емоційно-психологічній підготовці переходу «молодих» у сімейний статус [28, с. 42]. Під час обряду прикрашання деревця, що відбувався напередодні, власне весілля, молодь веселилася з музикантами і танцюями, на самому ж весіллі здебільшого була присут-

Іл. 4. Другорядні весільні деревця, що ними прикрашали браму, с. Середній Березів Косівського р-ну Івано-Франківської обл. (фото Лесі Горошко-Погорецької, 2010 р.)

Іл. 5. Другорядне весільне деревце, встановлене на обійсті, с. Середній Березів Косівського р-ну Івано-Франківської обл. (фото Лесі Горошко-Погорецької, 2010 р.)

ня переважно старша частина громади, а з молоді — тільки дружби, дружки, брати та сестри наречених [35, с. 301].

Як безумовно важливий у ритуалі атрибут, «гілець» вбирали завжди тільки на столі («Виходили і рубали/ Самі парубочки,/ А увили на столику/ Файненькі дівочки...» [9, с. 19]). На Бойківщині старша свашка просила у старости дозволу вити деревце [6, с. 88]. Першими його починали прикрашати батько і мати молодого чи молоді. Вони прив'язували на верхечок китичку калини чи віхоть вівса, пофарбо-

Іл. 6. Весілля на Лемківщині [38]

ваний у червоний колір [17, с. 32]. Далі продовжували неодружені брат чи сестра, виголошуючи при цьому побажання здоров'я і щастя молодят, батькам, а собі — побажання швидше створити сім'ю. Поступово у вбиранні деревця брали участь всі присутні², відповідно до віку та ступеня спорідненості [27, с. 309]. Все це відбувалося під супровід відповідних пісень, у яких співалося про те, що зозуля летіла і погубила пир'ячко в саду, а дружки повинні принести його й убрати ним сосонку, чи й «райське деревце» [9, с. 15], що «...перед раєм стояло». Ці фольклорні зразки викликають виразні аналогії з образом «світового дерева» із карпатських колядок, наприклад:

*«Лежыли берви бервінковіі (2)
Ой крутоє деревечко витое (2)
Соснове деревечко, де росло оно?
На жовтім бай пісочку росло оно,
У густенькім бай лузі рубано
А на білім бай камені тесано,
На тихий Дунай упускано
У новий двір унесено,
На тисовім столику уржижено
На ільчятих скатирцях убирано.
Від споду до верха ялинка,
На самім вершечку калінка,
Від споду до верха піречко,
На самім вершечку зілечко» [17, с. 33].*

Тобто ми бачимо, що «гільце» оспівувалося як предмет, що походить іздалека, в ширшому розумін-

² На Пряцівщині ще до 40-х років ХХ століття побутував звичай, коли на наступний день після весілля молодій приносили «дарник», «куділь» — ялинку, на гілці якої, знову ж таки, кожна родичка чіпляла свій подарунок: стрічки, чепці, хустки, полотно тощо [24, с. 89].

ні — з іншого світу, та й у світ людей потрапляє незвичайним способом — по водах Дунаю («На жовтім бай пісочку росло оно, / У густенькім бай лузі рубано / А на білім бай камені тесано, / На тихий Дунай упускано...»). Цікаво, що коли вже «князь» повертався із запросин, то співали пісню, в якій до хати запрошували Господа та Божу Матір, бо деревце вже прибране («Ой до нас, Боже, до нас, Бо у нас тепер гаразд») і можна починатися весілля [17, с. 35], а саме дерево незрідка називали «Раєм»:

*Лежали бервы бервінковыі:
Благослови, Боже
И Ты Божая Маты,
Деревце убирати,
Райское деревенко,
Перед раемъ стояло,
Та в рай ся похияло,
Тай силно зацвигало [36, с. 99].*

*Колесомъ, колесомъ въ гору сонце йде,
Въ нашой Маруни рай ся вѣе,
«Марусенько, дѣвонько,
Хто жѣ Тобѣ рай той давѣ?» —
«Давѣ менѣ Бог и батенько мой».*

*«До насъ, Боженьку, до насъ!
А в насъ теперъ гараздъ!
И ты, Божая Мати,
Вступай же намъ до хаты!
Будешъ нам помагати
Деревце збирати,
Всѣма пятьма палцями,
Шостою долонюю,
Шобы зъ доброю долею!» [36, с. 102].*

У селі Білі Ослави Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл., коли «деревце» вже було прибране, всі «косиці» прив'язані, тоді пісню викликали старосту і за нього вимагали викуп. Староста приносив вино, забрав деревце, а молодь співала та веселилася [20, арк. 15; 29, с. 183]. На Лемківщині під час прикрашання деревця співали «латканки», у яких ішлося про те, що дівчата жалкують за товаришкою, з якою прощаються, і на знак про це плетуть їй «ріщку» [37, с. 11] (іл. 6). На Покутті, в день «зачинання» весілля [39, арк. 19], після обряду вінкоплетення, молода запрошувала своїх товаришок, які перед тим забавлялися танцями «до деревце». Так само до молодого приходили дівчата, родичі яких будуть на весіллі [9, с. 15]. Дівчата сідали за стіл і співали пісні, у яких підкреслювали важливість цього атрибуту:

*Допоможи, Боженьку,
Трильцїта прибирати,
А ти, Божа Мати
Будеш нам помагати [19, с. 43].*

Також у пісенному супроводі підкреслювався колективний характер ритуалу [9, с. 15]. Деревце тим часом стояло застромлене в «колач» [39, арк. 19], тут же лежали решета з барвінком, васильком, курячим пір'ям, китицями калини, житніми колосками і довгими гусячими пір'їнами. Першими робили «старші квіти» — 2 великі букети. Кожен складався з трьох колосків жита, великого [9, с. 15] гусячого пір'я, китички калини, гілочки васильку і барвінку. Коли «старші квіти» були готові, дівчата співали:

*До нас, дєдику, до нас,
Привийте квітку я в нас.
Ми вже вам злагодили,
Аби ви нам привили,
Біленькими рученьками,
дрібними слозоньками.*

*На калиноцѣ
Двѣ ягфдоцѣ!
Ой у мѣстѣ Коломыѣ зѣ гарматѣ бютѣ,
А вѣ нашої молодой деревце вють.
Фтѣ сподечка до вершечка китицѣ,
А на самѣмѣ бай вершечку косицѣ.
Присунь ся дьєдику блисше,
Привяжи косицю найвысше [31, с. 11].*

«Дєді» (батько) прив'язував до верхівки деревця «квітку», а дівчата так само співали «нени» (мамі), коли вона прив'язувала другу «квітку». Тоді дівчата робили інші квіти з васильку, калини, курячого пір'я, і прибирали ними деревце, перед цим давали прив'язати квітку дідові і бабі, сестрі, братові, співаючи так як «дєдикові і ненці» [9, с. 16]. Як закінчили увивати деревце, то одна нахилила його до батьків, які стояли біля столу і примовляли: «Слава Ісусу Христу! Благослові деревце і перший раз! І другий раз! І третій раз!». За кожним разом батьки відповідали: «Най Бог благословит!». Дівчата бралися руками за деревце, підкидали його вгору і співали пісень, у яких молодята прощалися з дівочько-парубочькою громадою [9, с. 19]. Після того, як деревця були готові, гості сідали за стіл і вечеряли, співали, а потім танцювали до пізньої ночі під акомпанемент запрошених музик [39, арк. 19].

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 3 (171), 2023

Іл. 7. Весілля в Ясині Рахівського р-ну Закарпатської обл. (фрагмент). 20-ті рр. XX ст. [опубл.: 42, с. 38]

Також варто уважніше розглянути оздоблення цього атрибуту. Так, на Гуцульщині на вершечок «гільця» чіпляли китичку калини, окрім того: віхоть вівса, пофарбовану в біле та червоне вовну, квіти з кольорового паперу [27, с. 308] чи стрічки, блискучі бляшки [40, с. 163], барвінок, півняче пір'я [1, с. 35], часник [11, с. 84], родзинки [32, с. 58], різне зілля (васильок, материнку, гвоздики, мир-зілля, кудреве зілля), позолочені горіхи [17, с. 34]³, кукурудза [29, с. 154]: «Колосками пшеничними [прикрашали деревце]. Пара — чотири, шість. Мусить бути пара»; «Бумага така крепова, ну, квіти такі роблять, нарізають і то всьо причіплюють. Кладуть ще вовну» (с. Великий Дихтинець Путильського р-ну Чернівецької обл.) [16, с. 108].

На Бойківщині деревце вбирали стрічками, колосками вівса, м'ятою, гусячим пір'ям (с. Глибівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 51]. На теренах бойківсько-покутського та бойківсько-гуцульського порубіжжя, подекуди і Покуття побутувала локальна традиція для прикрашання деревця випікати маленькі калачики (при кінці весілля дівчата намагалися їх зірвати, щоб швидше вийти заміж (с. Лесівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 77]). Ці символічні дії ймовірно виражали побажання щастя й достатку молодій парі, а в обрядовому фольклорі знаходимо пряме їх пояснення: «Ой ми вбирали деревечко / Тими калачами, / Аби наші молоденькі / Були богачами» [27, с. 128]. У цьому ж регіоні (також і на Лемківщині [38]) деревце прикрашали колосками жита («а пше-

³ Взагалі, згідно з віруваннями наших горян, побачити горіх уві сні віщувало міцне здоров'я [41, с. 97].

Іл. 8. Переодягнені на «молоду» та «молодого», які прийшли на сніданок до молодого, с. Вербівці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл., 1969 р. [опубл.: 9, вклейка]

Іл. 9. «Молоді» з весільними «батьком» і «маткою», Жаб'є (суч. смт Верховина Івано-Франківської обл.) [опубл.: 45, с. 326]

ницею не, бо казали, що то сльози, пшениця», с. Гринівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. [20, арк. 85]) та яблуками (це загалом характерно для південно-західного регіону і символізувало побажання добра, достатку і щастя [27, с. 64]) (іл. 7).

На Лемківщині також чіпляли по два яблука на кожну гілку, тобто на «рішці» їх загалом було досить багато — чотирнадцять. Кожне яблуко прикрашали трьома квітками, відповідно до пори року. Тут на деревце вшали й горіхи [43, с. 45]. Знизу «рішка» була перев'язана червоною хусткою, а ще нижче при самій основі — білою хусткою подаро-

ваною молодою, що звисала кінцями на руку старості, який тримав деревце [21, с. 125].

На Покутті на весільне деревце брали смерічку, прикрашену білим пір'ям, червоною волічкою, кольоровим папером, маленькими калачиками [44, с. 61], квітами з кольорового паперу та двома букетами («старшими квітками») [9, с. 19] (іл. 8). Подекуди на Городенківщині його прикрашали ялиновими гілочками, ялівцем та колосками вівса:

*Короваю, короваю,
Я тебе прибираю,
То цвітом то калинов
То різним розмайрином* [19, с. 43].

Тож бачимо, що для прикрашання «гільця» використовували, з одного боку, рослини, що традиційно наділялися обереговою функцією: часник, зілля васильків, барвінку, м'яти, материнки, з іншого — притаманні для цього регіону сільськогосподарські культури: жито і овес, прикрашення ж пшеничними колосками, натомість, було менш характерним та, згідно з уявленнями, могло мати негативні наслідки. Вовна при декорі була притаманною насамперед для територій, де скотарство як галузь господарства мало більшу питому вагу (іл. 9). Прикрашання пір'ям викликає асоціації із постатями птахів, що їх традиційно зображали на кроні світового дерева. Щодо чіпляння на деревце яблук, то у весільній обрядовості українців Карпат символіка фруктових дерев (насамперед яблуні) була задіяна у сенсі намагання передати їх продукуючі властивості молодят та присутній на весіллі молоді: «На другий день, коли скуповують дружок і молоду, молоду покривають: однолітки такі з яблуньки ріжуть, два такі прутики, і на ті прутики ставлять хустку. Тоді беруть хлопці ті два прутики і б'ють усіх дівчат, хлопців, щоб скоро заміж дівчата виходили, а хлопці женилися» (смт Берегомет Вижницького р-ну Чернівецької обл.) [28, арк. 94]. Також на Лемківщині волосся нареченій завивали на так звану «гимлу» — кільце із яблуневої галузки, що родила солодкі яблука, щоб молоді мали солодке життя. Подекуди з цією ж метою, коли «княгині» робили зачіску вже заміжньої жінки, то використовували «іглицю» — дерев'яну шпильку із солодкої яблуні [46, с. 604]. Основою вінка, який лемки пришивали до капелюха нареченого, теж інколи була гілочка солодкої яблуні [47, с. 543]. Забігаючи, наперед зазначимо, що по закінченні весі-

ля весільне деревце горяни зчаста закидали так само на плодове дерево. Подібні мотиви відображені й у колядках, які тут співали дівчини: «За воротами на муравонці / Зелені, зеленій, / Яблунь червоні ябка зродила. / Там дівчина ябка вержить; / Вийшов до неї батенько єї: / — Ой доню-душко, звержи яблушко! / — Ні, вам не звержу, бо милому держу!» [49, с. 76]. Взагалі складається враження, що на обрядовому весільному деревці автохтони Українських Карпат відтворювали картину свого світу, із, безумовно, побажаннями достатку, безпеки і щастя для майбутньої сім'ї (іл. 10—11).

До цього хочемо додати, що подібні уявлення, пов'язані із плодовими деревами, відобразилися й у весільних обрядах інших народів. Так, у Добруджі весільне покривало та вельон із нареченої знімали саме під плодовим деревом. У Сербії (в районі Ресави) після вінчання котрась літня жінка обводила молодят довкола сливи, благословляючи їх таким способом на щасливий шлюб та на дітей [51, с. 89], такий же звичай побутував у деяких районах Румунії [12, с. 174]. Під плодове ж дерево болгари виливали воду, якою мили руки від тіста коровайниці [12, с. 154].

Надалі же «звите» (прикрашене) «гільце» в ареалі Українських Карпат зчаста застромляли у великий кислий хліб, у хліб та паляницю, у колач чи в коровай (Гуцульщина [31, с. 12], бойківсько-гуцульське пограниччя [20, арк. 15; 29, с. 154], Покуття [9, с. 19], Лемківщина [37, с. 34]), і вже у такому вигляді його ставили на весільний стіл [52, с. 100]. «На столі деревце затикане в колач / А у моїм городчику два корчички зілі. / Чи с просила, молоденька, / Неньку на весілля?» [53, с. 1353]. В інших регіонах України гільце не тільки застромляли у коровай, а й часто ставили в миску з зерном або в цеберко з житом [27, с. 64], на Полтавщині його також встромляли у велику хлібину [26, с. 130]. Тобто бачимо досить пряме втілення ідеї про те, що якщо живе дерево виростає із землі-годувальниці, то обрядове — із заквів (хліба) як основи господарства.

Цікаво, що в ареалі Українських Карпат (на відміну від, наприклад, Центрального Полісся [8, с. 152]) деревце було доволі «динамічним» у ритуалі та супроводжувало всі етапи власне весілля. Так, на Бойківщині у дім молоді «косицю» ніс хрещений батько молодого (хрещена мати несла коровай, с. Росіль-

Іл. 10. Весілля у с. Богдан Рахівського р-ну Закарпатської обл., 30-ті рр. XX ст. [опубл.: 49]

Іл. 11. Ансамбль театру ім. М. Садовського, вистава «Лемківське весілля» [50]

Іл. 12. Весільне деревце, с. Космач Косівського р-ну Івано-Франківської обл., 1972 р. [опубл.: 54, с. 68]

на Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. [20, арк. 12]), на Гуцульщині це робив здебільшого «береза» (свого роду розпорядник весілля) (іл. 12), на Лемківщині це міг бути весільний староста або ж «маршалок» [44, с. 45], брат нареченого, дружба [23, с. 15] чи «сващак» [22, с. 55—56]. У с. Чорна Тиса Рахівського р-ну Закарпатської обл. деревцями обмінювалися старости під час зустрічі молодих [29, с. 132]. Згідно з інформацією, що її знаходимо в описі Бальтазара Гакета, коли наречений

Іл. 13. Весілля у с. Банілів Вижицького р-ну Чернівецької обл., 1932 р. [опубл.: 56, с. 10]

Іл. 14. Весілля в с. Ясіні Рахівського р-ну Закарпатської обл., поч. 20-х рр. ХХ ст. (фрагмент) [опубл.: 57, с. 217]

Іл. 15. Олекса Бахматюк, «Райський сад», розпис на кахлі [опубл.: 58, с. 130]

приходив по наречену, вони обмінювались деревцями [1, с. 35], далі, ймовірно, їх зв'язували докуппи,

Іл. 16. Гуцульське весілля, с. Ясіня Рахівського р-ну Закарпатської обл., 30-ті рр. ХХ ст. [опубл.: 49]

і вже в такому вигляді деревце далі функціонувало до кінця весілля. Подекуди перед тим, як молодята мали йти до шлюбу, відбувався обрядовий танець. Зокрема, на Гуцульщині його виконували молодята з батьками, танцюючи в колі та тримаючи в руках весільне деревце з калачем [55]. Коли молоді вирушали до шлюбу, за молодою на коні їхав дружба і тримав весільне деревце (с. Жаб'є Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.) [35, с. 302]. Упродовж вінчання сват чи весільний батько [38], «береза» або дружба стояв із «гільцем» коло молодят (іл. 13—16).

А коли молодий увечері «йшов за молодув», то гостей очолював староста із деревцем, а вже за ним йшли музики, молодий із дружною та «світливою» [9, с. 33]. Також на Покутті ще на початку ХХ століття робили «корогид» — ритуальний триразовий обхід обори. Під час обходу попереду процесії йшов староста з «гільцем», за ним староста з короваєм, далі дружба за хустку вів наречену, далі йшла дружка і найближчі родичі «молодої», але лише чоловіки. Такий же обхід відбувався у нареченого [6, с. 106]. Коли вже верталися після шлюбу, у молодого з хати виходив староста з деревцем, у молодої — її вуйко, ставав перед порогом, потрясав деревцем і співав з боярами (браттями). Далі повертався до дверей і нахилив униз деревце. Так повторювали три рази і заходили до хати. Попереду йшов староста, за ним бояри. Староста ставив деревце посеред столу [9, с. 26] (іл. 17—20).

Вже під час гостини воно стояло навпроти молодих [17, с. 35—50] («Як прийшли з церкви, взяли

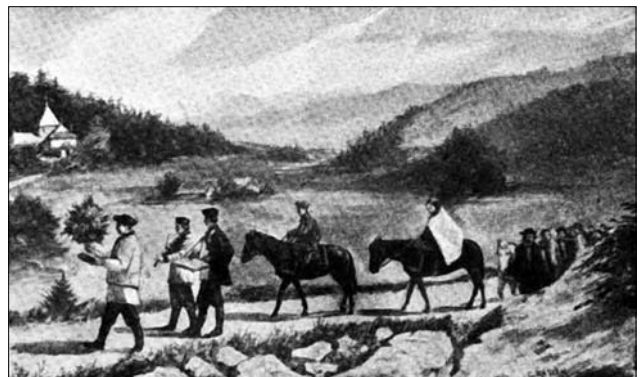
Іл. 17. Молода пара, розпис на кахлі, XIX ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. [опубл.: 59, с. 113]

тото деревце возми та поклали, де кладесі на Великдень паска, на котрий стіл, або туди колачі, коли на Святий вечір, Коляда, і клали, і тогди посьвечували тото деревце. Староста кропив сьвіченою водою для щастя, щасливого життя в хаті» с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл.) [28, арк. 168]. Як зазначав Ф. Кайндль, встановлення на столі ялинок означає початок весілля, а їхнє зняття — закінчення свята [59, с. 32]. Тобто бачимо, що тут виразно проявилася санкціонуюча роль цього атрибуту. Цікаво, що словаки весільне деревце підвішували до сволака, над тим місцем, де сиділи молодята, де воно й перебувало до кінця весілля [12, с. 44].

Серед вірувань українських горян зафіксовані й певні забобони, пов'язані з «косицею», наприклад ніхто не смів її зламати, бо це загрожувало смертю комусь із подружжя: «Боялися, щоб не зломити вершечок косиці. В нас так було, чоловік і жінка померли, лишилось двоє дітей сиротами. Зломила одна жінка: вона хотіла зірвати, щоб свою дочку швидше віддалася...» (с. Глибівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 53]; «А де-небудь поставлять вже — ци в stodолі, ци де, десь там сховають, аби ніхто не взеу, аби вершок не вломиу. А то кажут шо то недобре...» (с. Старі Богородчани Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 15; 29, с. 154]. Поганою ознакою

Іл. 18. Тадеуш Рибковський «Гуцульське весілля», 1909 р.

Іл. 19. Їде весілля. Попереду староста несе весільне деревце [опубл.: 17, с. 32]

Іл. 20. Галина Зубченко «Гуцульське весілля», 1959 р.

було, коли «колач», в який вона була застромлена, розламається (с. Глибівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 60]. Традиційно побутовали і певні вірування, пов'язані із вершком «косиці», найбільш магичною її частиною: «Якщо зірвати квітку з весільного деревця і її притримати в місці такому, де не ходять дівчата (така хата, де немає дівчат), то [наречена] може взагалі не мати ні

дітей, нічого» (сміт Верховина Івано-Франківської обл.) [28, арк. 62].

Ближче до кінця чи вже після закінчення весілля українські горяни символічно знищували «косицю». Зафіксовано окремі свідчення про те, що її закидали на горище (с. Лесівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 82], інколи респонденти навіть деталізували, що деревце залишали саме у східному куті горища, щоб у молодих було тихе, щасливе життя (с. Гринівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 88], або ж спалювали [18, с. 121]. Здебільшого ж його мав викрасти дружба і повісити в саду на плодovому дереві, автохтони часто наголошували, що це мала бути солодка грушка чи яблуня [27, с. 309]. «Деревця вішали на солодку яблінку... висіли доти, доки не пропали» [62, арк. 31]; «Деревце обов'язково поливали водою, перед тим як вішали його на найкраще дерево коло хати, де мали жити молоді. А якщо немає такого дерева, то беруть спеціальну таку жердку, посипають свяченою водою. То дружби, дружки зачіпляють» (сміт Верховина Івано-Франківської обл.) [28, арк. 62]; «Деревце у нас весільне убирають, коли шиють вінок молодій, тоді дружки з дружбами вбирають ті деревця весільні. І потому на другий день танцюють з тими деревцями і вішають їх у дерево, але у яблуню чи у черешню, щоб не в сливку і не в грушку, бо колючки є, щоб життя не було колючим. І коли дружби вішають, набирають води і поливають всіх гостей, що прийшли на весілля, на щастя, на здоров'я і молоді щоб жили, би були чисті, як вода... Воно має бути на дереві до того моменту, доки не почнуть падати з них гілочки хвойні. А тоді береться ті деревця, посипається свяченою водою, спалюється. Коли дружби лізли на дерево зачіпляти деревце, їх обов'язково поливали водою для того, щоб усе зло, яке в них є, зійшло і щоб це деревце було дійсно чисте, як чиста вода. Щоб ніякі примівки на нього не йшли, щоб ніякі злі не чіплялись» [28, арк. 94] (сміт Берегомет Вижницького р-ну Чернівецької обл.). Під час «вигравання» деревця інколи дружба, сидячи на дереві, розривав калач, і шматки кидав униз дружкам, які їх ловили, щоб швидше вийти заміж [27, с. 310] (що, ймовірно, пов'язано із символікою плодючості та шлюбу). Всі ці дії ще раз підкреслювали прощання з дівотвом, перехід в інший статус зі створенням нової

сім'ї («Старший дружба должен завесить деревце. Він гуляє у колі, він должен вирватися з цього кола з деревцем і должен побігти так, щоб його не зловили ніде по дорозі і завесити в садовину. Буває таке, що от гуляють дружба, і може украсти від нього гість деревце і вискочить десь, тоді должен дружба викуповувати в нього деревце, щоб він віддав деревце» с. Бісків Путильського р-ну Чернівецької обл. [16, с. 108]). У с. Старі Кути Косівського р-ну Івано-Франківської обл. після закінчення весілля «косиці» вже молодого подружжя зв'язували до купи і вже потім закидали на плодове дерево. Подекуди, якщо молода мала сестер, деревце вішали низько, щоб молодша сестра швидше віддавалась, а якщо молода була наймолодша, то високо (с. Росільна Богородчанського р-ну; с. Старі Кути Косівського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 15; 29, с. 181]. Натомість у селі Устеріки Верховинського р-ну Івано-Франківської обл., якщо в хаті ще залишалися неодружені діти, то «деревце» в нерозібраному вигляді вішали високо на дереві. Якщо ж віддавалась остання дитина, то його розміщували на найнижчих гілках [30, с. 338]. Інколи за якийсь час його знімали з дерева і спалювали (сс. Жураки, Хмелівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.) [20, арк. 105, 119]. Сенс вивішування деревця на дерево на Гуцульщині пояснювали, зокрема, намаганням вберегти обійстя «від вроків» [61, с. 116].

Подібно ж автохтони Полісся закидали весільну «йолку» на горище чи пускали по воді [8, арк. 153]. На Кіровоградщині по закінченні весільної церемонії «косицю» розламували або ж дівчата обривали з неї прикраси [27, с. 65]. В інших слов'янських народів «гільце» після вінчання віддавали дітям, які, бавлячись, зривали з нього прикраси, зрештою, знищували; інколи спалювали; у поляків молода виносила його за межу села чи викидала на дах тощо [11, с. 84]. Загалом тут бачимо чіткі паралелі із тим, як знищували (а у більш широкому сенсі — відправляли у потойбіччя) різноманітні ритуально значущі предмети та інші алоформи дерева — зелень, що нею клечали хати на Зелені свята, будівельну «віху», хрестильну «косицю» тощо.

Висновки. Простеживши специфіку побутування обрядового весільного деревця у шлюбних ритуалах українських горян, можемо підбити певні під-

сумки. Насамперед ми побачили, що весільна «косиця» виступала своєрідним символічним втіленням індивіда у ритуалі. Зокрема на користь цієї думки свідчить той факт, що деревця зчаста виготовляли для обох молодят (а потім зв'язували до купи, як символ утворення нової сім'ї). Взагалі у шлюбній церемонії горян обрядове деревце «кланяється» хатньому порогу, «танцює», доволі жваво «рухається» разом із молодятами. Натомість, у поліському та середньонадніпрянському варіанті воно було значно менш «рухомим», або й узагалі статичним. Цікаво, що на Покутті деревце молодої подекуди скидали на постіль, натомість на стіл (який традиційно осмислювався як свого роду хатній престіл), ставили деревце від молодого, що, ймовірно, мало символізувати його традиційне домінування у сім'ї. Також випадкове зламання «косиці» вшувало близьку смерть когось із подружжя. Бачимо й низку прикладів намагання залучити продукуючу силу дерев та передати головним дійовим особам ритуалу певні їхні властивості. Проте для нас найцікавішим є той факт, що саме у цій частині обрядової культури напевне найяскравіше відобразилися також уявлення про дерево «дорогу» між світами, універсальний медіатор, який з'єднує світ живих та мертвих. Побутування цих уявлень пояснює активне залучення різних форм обрядового деревця до ключових обрядів родинного та календарного циклів. Саме цією «дорогою», згідно з віруваннями, мали потрапляти у наш світ душі померлих предків, участь яких була дуже важливою при виконанні основних родинних обрядів. Загалом процес виготовлення, функціонування та знищення обрядового дерева і його алоформ у весільних обрядах українських горян демонструє всі ознаки процесу запрошення та «відпровадження» духів померлих предків назад у потойбіччя.

1. Гакет Б. Нові природничо-політичні подорожі в 1788—1795 рр. через Дакські та Сарматські або ж північні Карпати. Ч. III. Нюрнберг, 1794 (фрагменти). *Бальтазар Гакет і Україна: статті та матеріали*. Львів, 1997. С. 30—36.
2. Гнатюк В. Бойківське весілля в Мшанці. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1908. Т. X. Ч. II. С. 1—29.
3. Кузеля З. Бойківське весілля в Лав очнім. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1908. Т. X. Ч. II. С. 121—150.
4. Schnajder J. Lud Peczenizynski. Część I. *Lud*. Lwów, 1906. Т. XII. S. 277—309.
5. Вовк Хв. Шлюбний ритуал та обряди на Україні. Хв. Вовк. *Студії з української етнографії та антропології*. Київ: Мистецтво, 1995. С. 219—323.
6. Здоровега Н.І. *Нариси народної весільної обрядовості на Україні*. Київ: Наукова думка, 1974. 159 с.
7. Несен І. Деревце у весільному ритуалі київського Полісся. *Київська старовина*. 2003. № 6. С. 107—114.
8. Несен І. *Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина XIX—XX ст.)*. Київ, 2007. 347 с.: іл.
9. Паньків М. *Весілля в селі Вербівцях на Городенківщині*. Івано-Франківськ, 2000. 108 с.
10. Зеленин Д.К. *Восточнославянская этнография*. Москва: Наука; Главная редакция восточной литературы, 1991. 507 с.
11. Гура А.В. Деревце свадебное. *Славянские древности: этнолингвистический словарь*. Под ред. Н.И. Толстого. Москва: Международные отношения, 1995. Т. 2. Д—К. С. 83—84.
12. *Брак у народів Центральної і Юго-Восточної Європи*. Москва: Наука, 1988. 235 с.
13. *100 казок. Найкращі українські народні казки з ілюстраціями провідних українських художників*. За ред. І. Малковича. Київ: Аба-ба-га-ла-ма-га, 2014. Т. 2. 132 с.
14. *Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних етнографічно-фольклорних матеріалів*. Т. 9. Народна житлобудівна культура. Екологія та організація середовища проживання. Київ: ІМФЕ ім. М. Рильського, 2020. 944 с.: іл.
15. *Брак у народів Західної і Южної Європи*. Москва: Наука, 1989. 242 с.
16. Немец В. Деревце — один з основних предметно-символічних компонентів весільного обряду буковинської частини Гуцульщини (на польових матеріалах з Путильщини). *Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі: проблеми їх збереження та використання. III міжнародна наукова конференція: Збірник тез*. Львів, 2016. С. 106—109.
17. Шухевич В. *Пуцульщина* (репринтне видання). Верховина, 1999. Т. 3. 272 с.
18. Главацька Л. Весільна обрядовість Східної Бойківщини 30—60-х рр. XX ст. *Джерела до української етнології: матеріали польових досліджень*. Київ: За друга, 2011. С. 119—137.
19. Береза Я.М. «Короваю-короваю...». *Життя і знання*. Львів, 1934. № 7. Р. 2. С. 42—43.
20. *Архів ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. 119. Оп. 17. Од. зб. 299-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Весільна обрядовість», зафіксовані Немцом Віктором Ришардовичем 11—17 липня 2008 р. у Богородчанському районі, Івано-Франківської області). 118 арк.

21. Kolberg O. Góry i Podgórze: Obraz etnograficzny. Cz. 1. Kolberg O. *Dzieła wszystkie*. Wrocław; Poznań, 1968. T. 44. 436 s.
22. Тороньський О. Весільні пісні (Весільні співанки) 1878 р. *Лемківське весілля у записах XIX — початку XX ст.* Горлиці, 2007. С. 15—75.
23. Бодак Я. Весілля на Лемківщині. *Лемківське весілля у записах XIX — початку XX ст.* Упор. О. Маслей, В. Пилипович. Горлиці, 2007. С. 7—43.
24. Гузії Р., Вархол Н., Вархол Й., Остапик О. Весільні обряди. *Лемківщина*. Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2002. Т. 2. Духовна культура. С. 75—93.
25. Антонів П. Народне весілля в Ославиці на Лемківщині. *Народознавчі зошити*. 2014. № 1. С. 98—102.
26. Маркевич Н.А. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія*. Київ: 1991. С. 52—169.
27. Сявавко Є. Народні звичаї та обряди. Сімейна обрядовість. *Гуцульщина: історико-етнологічне дослідження*. Київ: Наукова думка, 1987. С. 302—318.
28. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 533 (Горошко Л.М. Календарні та родинні звичаї та обряди, в селах Сколівського, Турківського р-нів, Львівської обл. та Верховинського р-ну, Івано-Франківської обл., Вишницького та Путильського р-нів Чернівецької обл., Рахівського та Великоберезнянського р-нів Закарпатської обл. (Польові матеріали 2005 р.). 183 арк.
29. *Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних етнографічно-фольклорних матеріалів*. Т. 4. *Весільна обрядовість*. Київ: ІМФЕ ім. М. Рильського, 2016. 688 с.: іл.
30. Узенева Е.С. Этнолингвистические материалы с Юго-Западной Украины (с. Устерики, Верховинский р-н, Ивано-Франковской обл.). *Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура. Памяти Г.П. Клепиковой*. Москва, 2008. С. 323—347.
31. *Русское веселье. Пфсля звичаевъ и обычаевъ народных надъ Прутомъ и на Подолу. Съ иллюстраціями собрали Стефанія Павлисевиць и Иванъ Недостойный, сообщилъ М. Бѣлоусъ*. Коломыя: Черенками и накладомъ печатнѣ М. Бѣлоуса, 1907. 46 с.
32. Витвицький С. *Історичний нарис про гуцулів*. Коломыя: Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Йосафата Бобринського, 1993. 95 с.
33. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 262 (Поліська етнографічна експедиція музею етнографії та художнього промислу, АН УРСР, липень 1981 р. *Щоденник Кирчіва Р.Ф.*). 135 арк.
34. Леньо Т. *Традиційна весільна обрядовість бойків Закарпаття: середини XX — поч. XXI ст.: дис ... кандидата історичних наук*. Київ, 2015 (На правах рукопису. Зберігається у науковій бібліотеці Інституту фольклористики, етнографії та мистецтвознавства ім. М.Т. Рильського). 283 с.
35. Kolberg O. Rus Karpatska Cz. 1. Kolberg O. *Dzieła wszystkie*. Wrocław; Poznań, 1973. T. 54. 340 s.
36. Головацкий Я. *Народные песни Галицкой и Угорской Руси*. Москва, 1878. Ч. III. Обрядные песни. 921 с.
37. Бугера І. *Весілля на Лемківщині*. Івано-Франківськ, 1997. 66 с.: іл.
38. *Ілюстративний фонд бібліотеки інституту народознавства НАН України, п. «Весілля», інвентарний номер № 14494*.
39. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 97 (Весілля на Покутті, 1961 р., І.С. Павлюк). 36 арк.
40. Pol W. *Prace y etnografii rólnosnych stoków Karpat*. Wrocław, 1966. 211 s.
41. Світлик П.М. *Небесна студня: Закарпатські народні перекази, легенди, вірування, звичаї, традиції, побут*. Ужгород: Гражда, 2008. 139 с.
42. *Svobodná Podkarpatská Rus: svým osvoboditelům; Svobodnaia Podkarpatskaia Rus': svoim «osvoboditeliam»; Fre Carpathian Ruthenia: to her liberators = La Russie Subcarpathique liberée: a ses libérateurs: La libera Russia Subcarpatica: ai suoi liberatori: Kaihoseretaru Rutheniajin: vori kaihoshave; A libertada Rusia dos Carpatos Baixos: aos seus libertadores; Rusia Subcarpatica Independenta: eliberatorilore ei; Slobodna Podkarpatska Rusija: svojim osloboditeljima*. 1921. 58 s.
43. Желем М. *Мащина Велика — село лемківське. Історико-краєзнавчий нарис*. Дрогобич, 2008. 132 с.
44. Schnajder J. *Lud Peczeniżyński. Część II. Lud*. 1907. T. XIII. Zesz. I. S. 21—33.
45. *Гуцульщина: Перлина українських Карпат*. Філадельфія: українське гуцульське товариство «Черемош», 1998. 500 с.
46. Галайчук В. Міфологічні уявлення про рослини. *Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат*. Львів: Ін-тут народознавства НАН України, 2006. Т. II. Етнологія та мистецтвознавство. С. 590—608.
47. Мушинка М. Семейно-бытовая обрядность села Куров Бардеевского округа (Родильные, крестильные и свадебные обычаи и обряды). *Мушинка М. Від отчого порога. Зібрані твори*. Пряшів, 2008. Т. 1. Автобіографія. Праці про с. Курів та його околицю. С. 499—586.
48. Воропай О. *Звичай нашого народу. Етнографічний нарис*. Київ: Обереги, 1993. 591 с.
49. Маркович М. «Відкривай, мамко, ліску, веде син невістку»: як гуляли весілля у Карпатах. *Локальна історія. Мультимедійна онлайн-платформа про минуле та сучасне України*. URL: https://localhistory.org.ua/texts/statti/vidkrivai-mamko-lisku-vede-sin-nevistku-iak-guliali-vesillia-y-karpatakh/?fbclid=IwAR1ntbHUsq_JLdO_nZJbrmhax8GQTUNv7j-pTyGy-FYZww87FOl4q1z1a_Ls
50. *Ілюстративний фонд бібліотеки інституту народознавства НАН України, п. «Весілля», інвентарний номер № 14491*.

51. Агапкина Т.А. Южнославянские поверья и обряды, связанные с плодовыми деревьями, в общеславянской перспективе. *Славянский и балканский фольклор: Верования. Текст. Ритуал*. Москва: Наука, 1994. С. 84—110.
52. Fischer A. *Rusini: zarys etnografii Rusi*. Lwów; Warszawa; Kraków, 1928. 190 s.
53. Конопка В. Весільний обряд на Покутті (етнографічні матеріали із с. Долішне Залуччя Снятинського та с. Поточище Городенківського районів Івано-Франківської обл.). *Народознавчі зошити*. 2019. № 5 (149). С. 1342—1357.
54. *Галичина ХХ ст. у світлинах Юліана Дороша. Упорядники Лариса Караваєва, Михайло Лабойко, Наталія Тимець*. Львів: Априорі, 2021. 120 с.
55. Болібрux Л.В. Калач — один із видів традиційного весільного печива (за матеріалами південно-західного історико-етнографічного регіону України). С. 5. URL: http://конференція.com.ua/files/image/konf%2011/doklad_11_9_10.pdf
56. *Україна й українці: типажі, краєвиди, побут*. Книга листівок: 30 подарунково-поштових листівок-світлин кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. Київ: Музей Івана Гончара; Оранта, 2004—2005. 30 с.
57. Opleštinová H. *Zmizelý svět Podkarpatské Rusi ve fotografiích Rudolfa Hülkya (1887—1961)*. Praha: Národní knihovna České republiky; Slovanská knihovna, 2016. 300 s.
58. Гоберман Д.Н. *Росписи гуцульских гончаров*. Ленинград: Искусство, 1972. 198 с.: іл.
59. Гоберман Д.Н. *Искусство гуцулов*. Москва: Советский художник, 1980. 52 с.: іл.
60. Кайндль Р.Ф. *Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази*. Чернівці: Молодий буковинець, 2000. 208 с.
61. Левкиевская Е.Е. *Славянский оберег. Семантика и структура*. Москва: Индрик, 2002. 336 с.
62. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 409 (Польові матеріали з експедиції на Гуцульщину 1982 р. зібрані О. Остапик). 64 арк.
- Vovk, F. (1995). Marriage ritual and rites in Ukraine. In: Vovk F. *Studies in Ukrainian ethnography and anthropology*. (Pp. 219—323) [in Ukrainian].
- Zdorovega, N.I. (1974). *Essays on folk wedding rituals in Ukraine*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Nesen, I. (2003). A tree in the wedding ritual of Kyiv Polissia. *Kyivska starovyna*, 6, 107—114 [in Ukrainian].
- Nesen, I. (2007). *The wedding ritual of Central Polissia: traditional structure and relict forms (mid-19th—20th centuries)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Pankiv, M. (2000). *A wedding in the village of Verbivtsy in Horodenkiv region*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Zelenin, D.K. (1991). *East Slavic ethnography*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Gura, A.W. (1995). Wedding tree. In: *Slavic antiquities: Ethno linguistic dictionary* (Vol. 2, pp. 83—84). Moscow: Mezhdunarodnyye otnosheniya [in Russian].
- (1988). *Marriage among the peoples of Central and South-Eastern Europe*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Malkovich, I. (2014). *100 tales. The best Ukrainian folk tales with illustrations by prominent Ukrainian artists* (Vol. 2) [in Ukrainian].
- (2020). *Ethnographic image of modern Ukraine. Corpus of expeditionary ethnographic and folklore materials* (Vol. 6: Folk housing culture. Ecology and organization of habitat). Kyiv: IMFE [in Ukrainian].
- (1989). *Marriage among the peoples of Western and Southern Europe*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Nemets, V. (2016). The tree is one of the main subject-symbolic components of the wedding ceremony of the Bukovyna part of Hutsul Oblast (based on field materials from Putyl Oblast). *Monuments of Tustan in the context of the development of the Carpathians in the prehistoric times and in the Middle Ages; problems of their preservation and use (Proceedings of the 3rd International Scientific Conference)* (Pp. 106—109). Lviv [in Ukrainian].
- Shukhevych, V. (1999). *Hutsul'schyna* (Vol. 3). Verkhovyna [in Ukrainian].
- Hlavatska, L. (2011). Wedding rites of Eastern Boykivshchyna in the 30s and 60s of the 20th century. In: *Sources for Ukrainian ethnology: materials of field research* (Pp. 119—137) [in Ukrainian].
- Bereza, Y.M. (1934). «Korovaiu-korovaiu...». *Zhyttia i Znannia*, 7/2, 42—43 [in Ukrainian].
- Nemets, V. (2008). Field materials before topic of «Wedding ceremony» from the expedition to the Bohorodchans'kyj district, Ivano-Frankivs'koi area, 11—17.07.2008). In *Archive of the HF LNU*. F. Od. save 299-E. Arc. 1—118 [in Ukrainian].
- Kolberg, O. (1973). Gyry i Podgyrze (Part 1). In *Works all* (Vol. 54). Wrocław; Poznań: Ludowa spoldzielnia wydawnicza [in Polish].
- Toronsky, O. (2007). Wedding songs 1878 p. (Pp. 15—75) [in Ukrainian].
- Bodak, Ya. (2007). Wedding in Lemkivshchyna. In: *Lemky wedding in the records of the 19th and early 20th centuries* (Pp. 7—43) [in Ukrainian].

REFERENCES

- Hacket, B. (1997). New natural and political journeys in 1788—1795 through the Dacian and Sarmatian or northern Carpathians. Part III. Nuremberg, 1794 [fragments]. In: *Balthazar Hacket and Ukraine: articles and materials* (Pp. 30—36) [in Ukrainian].
- Hnatyuk, V. (1908). Boykiv wedding in Mshanets. *Materialy do ukrains'ko-ruskoj etnol'ohii* (Vol. X, pp. 1—29) [in Ukrainian].
- Kuzela, Z. (1908). Boykiv wedding in Lavochno. *Materialy do ukrains'ko-ruskoj etnol'ohii* (Vol. X, pp. 121—150) [in Ukrainian].
- Schnaider, J. (1906). People of Pechenizhyn. *Lud* (Vol. XII, pp. 277—309) [in Polish].

- Huzij, R., Varkhol, J., Varkhol, N. & Ostapyk O. (2002). Vesil'ni obriady. In *Lemkivshchyna* (Vol. 2, pp. 94—109). Lviv: In-tut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Antoniv, P. (2014). Narodne vesillia v Oslavytsi na Lemkivshchyni. *The Ethnology notebooks*, 1, 98—102 [in Ukrainian].
- Markevych, N.A. (1991). Customs, beliefs, cuisine and drinks of Little Russians. In: *Ukrainians: folk beliefs, beliefs, demonology* (pp. 52—169) [in Russian].
- Syavavko, E. (1987). Folk customs and ceremonies. Family rituals. In: *Hutsul region: historical and ethnological study* (pp. 302—318) [in Ukrainian].
- Goroshchko, L. (2005). Field materials before topic of «Calendar and family custom and ceremonies» from the expedition to the Skolivsk'kyj, Turkiivsk'kyj district, L'vivsk'oi area, Verkhovynsk'kyj district Ivano-Frankivsk'oi area, Vyzhnyts'kyj, Putyl's'kyj district, Chernivets'koi area, Rakhivsk'kyj, Velykoberezhnians'kyj district, Zakarpats'koi area). In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 533. Arc. 1—183 [in Ukrainian].
- (2016). *Ethnographic image of modern Ukraine. Corpus of expeditionary ethnographic and folklore materials* (Vol. 4: Wedding ceremony). Kyiv: IMFE [in Ukrainian].
- Uzeneva, E.S. (2008). Ethnolinguistic materials from South-Western Ukraine (Usteryky village, Verkhovynskiy district, Ivano-Frankivsk region). In: *Carpatho-Balkan dialectal landscape. Language and culture; In memory of H.P. Klepykova* (pp. 323—347) [in Russian].
- (1907). *Russian wedding. After the customs and customs of the people on Prut and Podil. Collected with illustrations by Stefania Pavlysevych and Ivan Nedostoyan, reported by M. Belous Kolomyia* [in Russian].
- Vytvytskyi, S. (1993). *Historical essay about the Hutsuls*. Kolomyia: Kolomyia Museum of Folk Art of the Hutsul Region and Pokuttia named after Yosaphat Kobrynskyi [in Ukrainian].
- Kyrchiv, R. (1961). Polish ethnographic expedition of the Museum of Ethnography and Art Craft, Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, July 1981. Diary of R.F. Kirchiv. In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 262. Arc. 1—135 [in Ukrainian].
- Lenno, T. (2015). Traditional wedding ceremonies of the Boyki of Transcarpathia: mid —20th century — beginning of 21st century (Kandidat dissertation). *Institute of Folklore, Ethnography and Art History named after M.T. Ryl'skyi* [in Ukrainian].
- Kolberg, O. (1973). Rus Karpatska (Part 1). In *Works all* (Vol. 54). Wrocław; Poznań: Ludowa spoldzielnia wydawnicza [in Polish].
- Holovatskyi, Ya. (1878). *Folk songs of Galicia and Hungarian Rus* (Part III: Ceremonial songs). Moscow [in Ukrainian].
- Bugera, I. (1997). *Wedding in Lemkivshchyna*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Illustrative fund of the library of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, «Vesillya», inventory number № 14494* [in Ukrainian].
- Pavlyuk, I. (1961). Wedding at Pokutta, 1961, I.S. Pavlyuk. In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 97. Arc. 1—36 [in Ukrainian].
- Pol, W. (1966). *Works from the ethnography of the northern slopes of the Carpathians*. Wrocław [in Polish].
- Svitluk, P.M. (2008). *Heavenly Well: Transcarpathian folk traditions, legends, beliefs, customs, traditions and life*. Uzhhorod: Grazda [in Ukrainian].
- (1921). *Fre Carpathian Ruthenia: to her liberators*. Praha [in Czech].
- Zhelem, M. (2008). *Matsyna Velyka — is a Lemkiv village. Historical and local history essay*. Drohobych [in Ukrainian].
- Schnaider, J. (1906). People of Pechenizhyn. *Lud* (Vol. XIII, pp. 21—33) [in Polish].
- Starosolska, U. (1998). *Hutsulshchyna: Pearl of the Ukrainian Carpathians*. Philadelphia: Ukrainian Hutsul Society «Cheremosh» [in Ukrainian].
- Halajchuk, V. (2006). *Mythological representations about plants. In Ethnogenesis and ethnic history of the Ukrainian Carpathians* (Vol. 2, pp. 590—608). Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Mushinka, M. (2008). Family and household rituals of the village of Kurov, Bardeevskiy district (Maternity, baptismal and wedding customs and ceremonies). In: *Mushinka M. From the Father's Threshold. Create your choice. Autobiography. Pratsi about the village of Kuriv and yogo outskirts* (Vol. 1, pp. 499—586) [in Russian].
- Voropaj, O. (1993). *The customs of our people. Ethnographic essay*. Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- Markovych, Mykhailo. «Open, mother, lisku, the son leads the daughter-in-law»: how they walked the wedding in the Carpathians. Retrieved from: https://localhistory.org.ua/texts/statti/vidkrivai-mamko-lisku-vede-sin-nevistku-iak-guliali-vesillia-y_karpatak/?fbclid=IwAR1ntbHUsq_JLdO_nZJbrmhax8GQTUNv7j-pTyGyFYZww87FOl4q1-z1a_Ls (Last accessed: 11.03.2023) [in Ukrainian].
- Scientific publications and publishing activities of the National Academy of Sciences of Ukraine*. Retrieved from: <http://www.nas.gov.ua/publications> Illustrative fund of the library of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, «Vesillya», inventory number № 14491 [in Ukrainian].
- Agapkina, T.A. (1994). South Slavic beliefs and rituals associated with fruit trees, in the general Slavic perspective. In *Slavic and Balkan folklore (Ethnolinguistic study of Polissya)* (pp. 84—110). Moscow: Indrik [in Russian].
- Fischer, A. (1928). *Rusini: outline of ethnography of Rus*. Lviv; Warszawa; Krakow [in Polish].
- Konopka, V. (2019). Wedding rite in Pokutta (ethnographic materials from the village of Dolishne Zaluchcha Snyatynskiy and the village Potochyshe Gorodenkivskiy, Ivano-Frankivsk region). *The Ethnology notebooks*, 5, 1342—1357 [in Ukrainian].
- Karavaeva, L., Laboyko, M., & Tymets, N. (Eds.). (2021). *Galicia of the 20th century in photos by Yulian Dorosh*. Lviv: Apriori [in Ukrainian].

- Bolibrukh, L.V. *Kalach is one of the types of traditional wedding cookies (based on the materials of the southwestern historical and ethnographic region of Ukraine)*. Retrieved from: http://конференція.com.ua/files/image/konf%2011/doklad_11_9_10.pdf (Last accessed: 11.03.2023) [in Ukrainian].
- (2004—2005). *Ukraine and Ukrainians: types, landscapes, everyday life. Book of postcards: 30 gift postcards-pictures of the end of the 19th and the first half of the 20th centuries*. Kyiv: Ivan Honchar Museum; Oranta [in Ukrainian].
- Орпестінова, Н. (2016). *The disappeared world of the Carpathian Rusive photo of Rudolf Hulka's charts (1887—1961)*. Praha [in Czech].
- Goberman, D.N. (1972). *Paintings of Hutsul potters*. Leningrad: Art [in Russian].
- Goberman, D.G. (1980). *Hutsul art*. Moscow: Soviet artist [in Russian].
- Kajndl', R.F. (2000). *Hutsuls: their lives, customs and folk traditions*. Chernivtsi: Molodyj bukovynets' [in Ukrainian].
- Levkievskaya, E.E. (2002). *Slavic amulet. Semantics and structure*. Moscow: Indrik [in Russian].
- Ostapyk, O. (1982). Field materials from the expedition to the Hutsul region in 1982 were collected by O. Ostapyk. In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 409. Arc. 1—64 [in Ukrainian].